

MARMONTOVA GLORIJETA U TROGIRU

Umjetnost klasicizma javlja se u Hrvatskoj u posljednjoj četvrtini XVIII. st. Nadovezuje se na kasni barok i miješa se s baroknim oblicima. Poslije 1800. utjecaj antike je izraženiji, pretapa se u bidermajer, a ima primjesa oblika iz baroka i hist. stilova. Glavni su naručitelji građevne djelatnosti u tomu razdoblju plemstvo te crkvene i vojne vlasti. U klasicističkim oblicima gradi se, kao i u doba baroka, na plemićkim posjedima i u gradovima; tada gradovi naglo mijenjaju izgled. Širenju gradova pomogla je izgradnja cesta i luka. Cesta »Jozefina« (Karlovac–Senj) građena je još u doba Josipa II. a »Lujzijanu« (Karlovac–Rijeka) – prema mišljenju suvremenoga stručnjaka Gaudina, »najljepšu cestu Europe« – dovršili su domaći inženjeri 1811. Aristokratski dvorci, većinom jednokatni i okruženi zelenilom, ne grade se u doba klasicizma samo na ladanju nego i u većim mjestima (Vukovar, Virovitica). Manje građevine skladnih proporcija s visokim krovstima imaju većinom jednostavan pravokutni tlocrt

PORTIK JELAČIĆEVE PALAČE U ZAGREBU

(Klokovec). Tako su pored Krapinskih Toplica građene i brojne župne kurije (Čučerje, Porderkavlje), kao i drvene kurije (Donja Lomnica porodice Modić-Bedeković, 1806). Neke od manjih dvoraca oživljava trijem sa stupovljem na glavnom ulazu (Marija Bistrica, Martijanec, Štrigovo). Reprezentativniji dvorci tlocrtno su raznoliki. Klasicističko obilježje imaju npr. tlocrtno četverokutni dvorci s unutarnjim dvorištem (Bežanec, Ludbreg). Od Zagorja do Baranje i Srijema zastupljen je otvoren tip dvorca, tlocrtno u obliku slova L ili U (Poznanovec; Stubički Golubovec, pregrađen 1820; Balagovi dvori; Tenja; Darda, dvorac K. Eszterházyja, 1813; Ilok, dvorac Odescalchija iz 1793, pregrađen 1839). Najkvalitetnijoj klasicističkoj arhitekturi pripadaju dvorci imućnih slavonskih aristokrata. Oni su tlocrtno različiti, no zajednička im je značajka da su većinom u obliku izdužena pravokutnika, a često imaju istaknute rizalite i altane sa stupovljem. U Vukovaru grofovska porodica Eltz gradi impozantan dvorac sa središnjim dvokatnim rizalitom i s pomoćnim zgradama (1790, pregrađen 1811. i 1824). U Retfali kraj Osijeka gradi grof S. Pejačević dvorac koji je, osim središnjega dijela, prizemna građevina s mansardnim krovom (1796–1801). U Virovitici graditelj N. Roth podiže Pejačevićima prostran dvorac sa snažnim stupovljem u trijemu. Našicama ostavljaju grofovi Pejačevići dva dvorca: manji, prizemni s mansardnim krovom i s terasom prema parku, te jednokatni (1811) s naknadno prigradenim kulama na bokovima. U Valpovu se u kompleks srednjovj. grada (u obliku nepravilna trokuta) vješto uklapaju nova krila s glavnim dvokatnim pročeljem prema parku. Također neki dvorci iz ranijega vremena dobivaju poneki klasicistički arhit. dio. Tako npr. baroknom dvorcem u Gornjoj Stubici prigraduju grofovi Oršići skladan trijem. Istaknutu arhit. vrijednost čini Vrkljanov dvorac Januševac kraj Zagreba, tlocrtno četverokutan, s trijemom, lođama i kasetiranom kupolom u središnjem dijelu, građen oko 1830, pripisivan B. Felbingeru. Nastaje i niz parkova engl. tipa. U njima se izmjenjuju travnjaci i slikovite grupe drveća, među kojima ima i egzota (Valpovo, Našice, Donji Miholjac, Đakovo, Daruvar, Mitrovica kraj Požege, Stubički Golubovec, 1821). Neki od njih su opustošeni (Retfala, Darda, Ludbreg). U Zagrebu je uz biskupski dvor uređen park Ribnjak. Najviši je domet parkovne arhitekture zagrebački park Maksimir s impozantnim šetalištem i klasicističkim objektima (F. Schücht). U gradovima i uz pojedine ceste sade se drvoredi platana i jablana (općina Čakovec, općina Virovitica, Marmontova aleja na početku »Lujzijane« u Karlovcu. U Istri se na ladanju grade stancije (Dajla kraj Novigrada). U Dalmaciji klasicizmu pripada nedovršena Garanjinova vila u Divuljama kraj Splita (pročelje u obliku grč. hrama). Fr. arhitekt M.-P. Gauthier izradio je planove za Gučetićev ljetnikovac u Trstenom kraj Dubrovnika (1810), ali projekt nije izveden, kao ni projekti V. Andrića (npr. za kazalište u Splitu). Osim plemića, palače u to doba grade i građani (Rijeka, Bakar, Senj). U Zagrebu je najplodniji udomaćeni graditelj B. Felbinger. Među javnim zgradama važno je mjesto imala u Zagrebu Bolnica milosrdne braće s kapelom Trpećeg Isusa (1795–1804, srušena 1931) i orfanotrofij (sirotište) s kapelom Sv. Martina (1827). Osamljena je pojava kasnoklasicistički samostan sestara milosrdnica s crkvom Sv. Vinka (1845–46). Među reprezentativna zdanja toga vremena ide i zgrada županije u Osijeku, građena 1836–42. po nacrtu peštanskoga graditelja J. Hilda. Među vojnim zgradama nastaje niz jozefinskih vojarni (Osijek). U doba Napoleona podignuta je tvrđava Imperial na dubrovačkom Srđu, a u Puli se 1830. pregrađuje Kaštel. Neke općinske zgrade imaju omiljeni motiv arkada s lukovima (Požega, oko 1800), a napose u Vojnoj krajini (Andrijević, 1820; Brodski Stupnik, 1828). Općinske zgrade grade i istaknutiji majstori (Samobor, B. Felbinger). Na Rijeci se kompleks objekata augustinaca pregrađuje 1835. u »Municipij«. Podižu se zgrade za društvene namjene (Osijek, streljana, oko 1804), kupališne zgrade (Daruvar), mauzoleji (Nugentov »Mir junaka« na Trsatu). Na cestama se podižu mostovi (Tounj, J. K. Knežić, 1843), a česme pokraj putova (Vrbova u Slavoniji) ili u većim naseljima (Senj). F. Vukasović gradi u Senju lučke uređaje koje omeđuje monumentalna masa skladišta. Gradnja cesta često je obilježena spomenicima, katkada osebnih oblika (senjska Velika vrata, tzv. Kubus na cesti Gospić–Karlobag, 1846). Među rijetke vrste javnih spomenika idu glorijske iz doba Marmonta (Trogir, 1809; Split, groblje na Sustjepanu). U vezi s trgovačkim procvatom imućni građani grade brojne skladne zidnice, obično katnice, često osigurane željeznim kapcima urešenim klasicističkim motivima (Karlovac, Petrinja, Kostajnica), rjeđe naglašene